

'BIOGRAFÍA DE MARTÍN MATUTE', DE CELESTÍ PUJOL: ESTUDI CRÍTIC I TRANSCRIPCIÓ

JORDI BOHIGAS I MAYNEGRE
LLUÍS BUSCATÓ I SOMOZA

Resum

L'any 1868 la Comissió de Monuments de Girona féu imprimir la que seria la seva primera publicació pròpia, la biografia del canonge Martín Matute, escrita per l'historiador i secretari de l'entitat Celestí Pujol i Camps. El motiu d'aquesta actuació fou honorar la memòria i mantenir viu el record d'aquest prohoms conegut entre els seus contemporanis pels seus amplis coneixements històrics i per la seva trajectòria com a eclesiàstic. De fet, Matute fou l'epígon d'una llarga tradició de clergues gironins il·lustrats que combinaren la seva tasca eclesiàstica amb l'estudi i el conreu de la història, els quals, malauradament, igual que ell han estat oblidats per la historiografia posterior. Aquest treball pretén, doncs, recordar-lo i, de retop, posar en relleu la important tasca que aquests prohoms van realitzar amb uns mitjans més que precaris.

Paraules clau

Arqueologia, historiografia, historia, monument, patrimoni, desamortització, Església

Abstract

In 1868, the Girona Monuments Commission printed what would be its first publication: the Biography of Canon Martín Matute, written by the historian and secretary of the entity Celestí Pujol i Camps. The reason for this was to honor and keep alive the memory of this great man known among his contemporaries for his extensive historical knowledge and for his career as a Church man. In fact, Matute was the epigone of a long tradition of enlightened clergy who combined their ecclesiastical work with the study and cultivation of history. Unfortunately, many of them have been forgotten by later historiography. This work therefore aims to recall him and, once again, to highlight the important work that these leading men carried out with more than precarious means.

Key words

Archeology, historiography, history, monument, heritage, confiscation, Church.

Dejando para más tar de la exploración al mercado, marché a la abandonada vivienda de don Juan Ferragut, canónigo de la catedral [...]. Aunque este veterano de las milicias docentes de Cristo no figura en mi relación, debo indicar que era el primer anticuario de toda la alta Cataluña; hombre eruditísimo e incansable en esto de reunir monedas, escarbar ruinas, descifrar epígrafes y husmear todos los rastros de pisadas romanas en nuestro suelo. Su colección numismática era célebre en todo el país, y además poseía inapreciable tesoro en vasos, lámparas, arneses y libros raros; pero el grande amor que tenía a estos objetos no fue parte a detenerle en su huida, abandonando la historia romana y carlovingia por poner en seguro la más que ninguna inestimable antigüalla de la propia vida. Luego una bomba arregló el museo a su manera.

Benito Pérez Galdós, *Gerona*

Tal com es pot observar en el fragment citat més amunt, pertanyent a una obra literària com és *Gerona* de Benito Pérez Galdós¹ (publicada l'any 1874) i a priori sense cap relació amb l'arqueologia, una part de la trama es desenvolupa a la casa d'un canonge gironí posseïdor d'una important col·lecció d'objectes antics.² Òbviament, l'esmentat Ferragut no va existir mai, però sembla evident que el personatge fou bastit a partir de la recollida d'un seguit d'anècdotes, notícies i fets reals, de diversos personatges, que havien perdurat en l'imaginari col·lectiu de la ciutat. És a dir, amb la seva figura literària simplement es plasmava el record de l'existència d'un clergat, íntimament lligat a la catedral, culte i interessat per les antiguitats i el seu estudi.

¹ En aquest treball emprarem quasi sempre la traducció catalana dels noms dels personatges citats, si són d'aquest origen i en cas contrari la castellana, per agilitzar-ne la lectura i regularitzar el text.

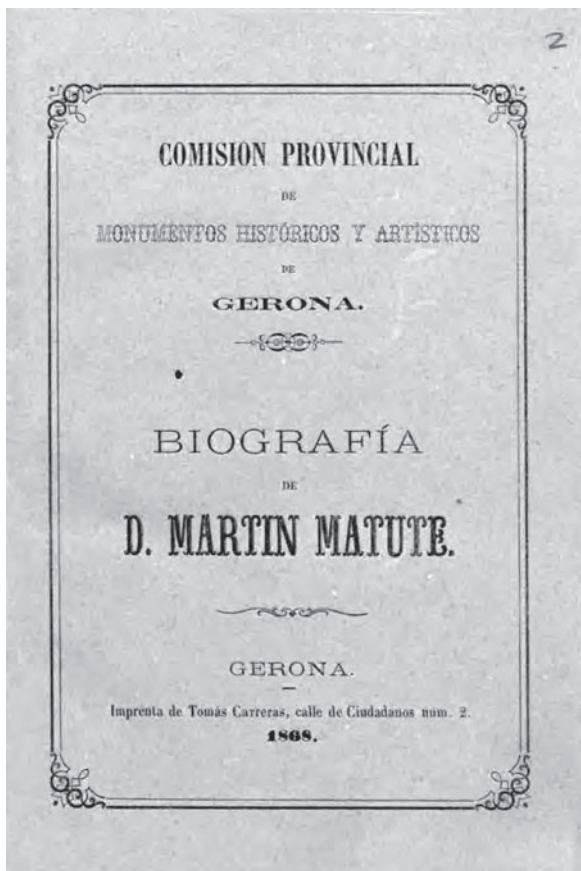
² Galdós tingué amb la ciutat de Girona una relació molt puntual i limitada en el temps —només la visità durant un parell de dies l'any 1868—, la major part d'informacions que emprà en la seva redacció foren bibliogràfiques o procedents del tracte amb un llavors jove estudiant d'arquitectura, Manuel Almeda i Esteva (1848-1938). Per tot això, cal concloure, doncs, que més que no pas inventar-se-la recollia una història real, però distorsionada. Vegeu PERÉZ GALDÓS, Benito. *Gerona*. Madrid: Castalia, 2004, p. 48 (edició a càrrec de Bastons i Vivanco, Carles). Sobre el mateix tema vegeu MIRALLES, Enrique. "Gerona, episodio y drama de Galdós, a la luz de diversos materiales bibliográficos". *Anales Galdosianos*, año XXXVI (2001), p. 189; i també CANAL, Jordi. "Homenatge a Girona: Pérez Galdós, Gerona i els setges". *Revista de Girona*, núm. 251 (2008), p. 92-97.

Sens dubte, dins d'aquest conjunt humà, el canonge Martín Matute i Pérez de Tobía (1781-1868) destacà amb llum pròpia, més encara en el gris ambient cultural en què vivia la ciutat de Girona a la fi de la guerra del Francès (1808-1814).³ Aquest, participà de manera destacada en nombroses empreses culturals i en diversos intents de protegir el patrimoni eclesiàstic, que es trobava en greu perill com a conseqüència del procés desamortitzador. Per aquest historial, però també pels seus contactes personals, fou nomenat corresponent de la Real Academia de la Historia (a partir d'ara RAH), títol que aportava un gran prestigi cultural a qui el posseïa i li obria nombroses portes. Per exemple, al final de la seva vida, en reconstituir-se oficialment la Comissió de Monuments de Girona l'abril de 1866, passà a formar-ne part.⁴ Concretament, en aquestes comissions hi predominaven —si més no a Girona— els vocals de l'Acadèmia de la Historia. En ser Martín Matute

³ Sobre aquest tema vegeu SIMON, Antoni. *La crisis del Antiguo Régimen en Gerona*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1985, p. 66 i següents. BARNOSELL, Genís. *Girona, 1833-1874. Una ciutat en transformació*. Girona: Ajuntament de Girona, 2015, p. 28 i següents.

⁴ Entitats encarregades de vetllar pels béns històrics i artístics, les Comissions de Monuments es crearen l'any 1844 teòricament per protegir i gestionar els béns històrics i artístics procedents de la desamortització que havien quedat en poder de l'Estat. Se'n crearen una per província, però a causa d'una crònica falta de recursos aviat esdevingueren inoperants. Aquestes comissions formaven part de l'anomenada administració honorífica, és a dir, feina sense remuneració econòmica ni mitjans tècnics o humans per fer-la; alhora que no tenien capacitat executiva i només podien emetre propostes o informes no vinculants. Per mirar de revitalitzar-les l'any 1857, amb la nova Llei Moyano d'educació (art. 161), s'optà per vincular-les a l'Acadèmia de San Fernando. La reorganització es feu amb una extremada lentitud, de manera que no fou fins a l'any 1864 que es creà una comissió mixta entre la Real Academia de la Historia, que era qui tenia atorgada la competència de la inspecció general sobre les antiguitats, i la de San Fernando per redactar una nova normativa (el nou reglament de 1865) on es detallava que les comissions passaven a ser representants directes d'ambdues acadèmies al territori. Per això, els seus membres havien de ser obligatòriament corresponents d'una d'aquestes institucions. En conseqüència, entre l'any 1865 i el 1868 se'n nomenaren un gran nombre. Vegeu MAIER, Jorge. "El centenario de la Real Cédula de 1803. La Real Academia de la historia y el inicio de la legislación sobre el patrimonio arqueológico y monumental en España". *Boletín de la Real Academia de la Historia*, Tom CC, quadern III, (2003), p. 447 i següents. Per a una visió general sobre l'origen i evolució de les comissions de monuments vegeu, pel cas espanyol en general: BELLO, Josefina. *Frailles, intendentes y políticos*. Madrid: Taurus, 1997, p. 330 i següents; ORDIERES, Isabel. *Historia de la restauración monumental en España 1835-1936*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1995, p. 46 i següents; LÓPEZ TRUJILLO, Miguel Àngel. *Patrimonio. La lucha por los bienes culturales españoles (1500-1939)*. Gijón: Trea, 2006, p. 198 i següents. I per a l'àmbit geogràfic català: GANAU i CASAS, Joan. *Els inicis del pensament conservecionista en l'urbanisme català*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1997, p. 39 i següents; REMESAL, José; AGUILERA, Antonio; PONS, Lluís. *Comisión de antigüedades de la Real Academia de la Historia. Catalunya catàleg i index*. Barcelona: Departament de Cultura, 2002, p. 13 i següents.

Portada del fullet
*Biografía de Martín
Matute*, obra de Celestí
Pujol i Camps i editat
l'any 1868 per la CMG.

l'acadèmic de més edat, en fou nomenat vicepresident —que a la pràctica, volia dir el president—,⁵ càrrec que mantindria fins a la seva mort, dos anys després.⁶ Malauradament, amb el pas dels anys la figura del nostre biografiat ha quedat enfosquida i, a la pràctica, quasi oblidada. Per exemple, és simptomàtic d'això que diem que, sorprenentment, no sigui esmentat en el *Diccionario biográfico español* promogut per la RAH, on es malbaraten

⁵ Tot i que, com s'ha dit, dins de la CMG el càrrec de Martín Matute era de vicepresident a la pràctica n'era el president, atès que el governador civil, que ocupava *de iure* aquest càrrec, rarament participava en les reunions de l'entitat.

⁶ MAC-Gi/CM (a partir d'ara MAC-Gi/CM), lligall 1/2 (sessions del 18/04/1866 i 17/10/1866). I també: BUSCATÓ, Lluís, *De l'antiquarisme a l'arqueologia. La protecció i conservació del patrimoni històric i arqueològic a la província de Girona* (Tesi doctoral), Universitat de Girona, 2011, p. 399 i següents.

nombroses pàgines lloant personatges amb menor interès històric. Per aquest motiu, hem considerat necessari reproduir la biografia que li dedicà la CMG amb motiu de la seva mort, acompanyada d'un breu estudi, que ens permetrà entendre tant el personatge com les motivacions per les quals els seus contemporanis el consideraren un veritable model d'home culte i amant de la història.

L'OBRA I EL SEU CONTEXT

El 4 de de març de 1868 moria a la venerable edat de 87 anys el canonge i ardiaca de la catedral de Girona Martín Matute i Pérez de Tobía. El ple de la CMG, encapçalat pel seu president —el governador civil—, anà a la cerimònia fúnebre que tingué lloc el dia següent.⁷ Al cap de pocs dies, el 7 de març, l'entitat celebrà una sessió extraordinària en què s'acordà fer una biografia del traspasat, tasca que s'adjudicà al secretari de l'ens: Celestí Pujol i Camps (1843-1886).⁸ La decisió era lògica, atès que aquest era el membre de la comissió, si s'exceptuava el mateix Martín Matute, que tenia una millor formació literària i universitària.⁹ Alhora és possible que la necrològica ja estigués en procés de redacció i que la idea de redactar-la li hagués vingut a l'autor de la lectura de la breu ressenya biogràfica que dedicà al finat, el 6 de març, el diari *El Eco de Gerona*.¹⁰ De fet, l'obra es va escriure amb relativa rapidesa, atès que ja fou llegida en la sessió del 23 de juny, i va tenir una molt bona acollida per la resta de membres de l'entitat, com demostra l'acord que aprovaren en la mateixa sessió, que reproduïm parcialment a continuació:

⁷ Per aquestes dates el governador civil era el militar Pedro Estevan Herrera (1825-1875), que ocupà el càrrec des del mes de juliol del 1866 fins al juliol del 1868. Per a una breu biografia vegeu <http://dbe.rah.es/biografias/69762/pedro-esteban-herrera> [consultada el 5/02/2020].

⁸ MAC-Gi/CM, lligall 1/2 (sessió del 7-06-1868). I també: PLA i CARGOL, Joaquín. "Comisión Provincial de Monumentos de Gerona. Un siglo de actuación (memoria I)". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, núm. III (1948), p. 162.

⁹ BUSCATÓ, Lluís. "El honor lo primero. ¡Viva España! Celestí Pujol: un historiador gironí a l'Espanya del segle XIX". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. LVIII (2017), p. 382-383.

¹⁰ *El Eco de Gerona*, del 6/03/1968, p. 2. En la següent sessió de la Comissió el vocal Josep Antoni Secret sol·licità que s'arxivés una còpia de l'exemplar del diari. La resposta del secretari, Celestí Pujol, fou que ja ho havia fet. Això indicaria que fou la lectura d'aquest breu escrit el que l'empenyí a fer-ne una biografia més extensa. Vegeu MAC-Gi/CM, lligall 1/2 (sessió del 23-06-1868).

La Comisión dio las gracias al S[eño]r Secretario [Celestí Pujol] por su trabajo biográfico, acordando a propuesta del S[eño]r Presidente se insertara en el Boletín Oficial de la Prov[incia] y se imprimieran 400 ejemplares de fondos de la Comisión para repartirlos entre las corporaciones científicas y literarias del Reino, Comisiones Prov[inciales] de Monumentos, Direcciones de periódicos, familia del finado, corporaciones provinciales y personas ilustradas de esta Prov[incia] y se enviaran con oficio de acompañamiento dos ejemplares al Ayuntamiento de Viniegra de Abajo (La Rioja), villa natal de Martín Matute.¹¹

Finalment, la *Biografía* fou publicada al *Boletín Oficial de la Provincia* (a partir d'ara BOP) del 29 de juny, mentre que els exemplars editats¹² foren tramesos ràpidament a nombrosos prohoms i entitats, de manera que el 4 de juliol ja es rebé una carta de la neboda de Matute, Raimunda Martínez y Matute —resident al poble d'origen del canonge—, on en donava acusament de rebuda i agraïa l'enviament. És a dir, tal com s'havia acordat, l'obra gaudí d'una àmplia difusió, raó per la qual encara avui dia resulta relativament fàcil trobar-ne exemplars en múltiples biblioteques de l'Estat espanyol.¹³

L'HISTORIADOR I EL CLERGUE

Martín Matute arribà a la diòcesi de Girona, procedent de la petita localitat riojana (però diòcesi de Burgos) de Viniegra de Abajo, de ben jove, de la mà del seu oncle matern José Pérez de Tobía (1748-1816), canonge de la seu de Girona. El biògraf Celestí Pujol, potser en un cert to sarcàstic, afirma que era una època en què “*la Iglesia, la toga o las armas eran los únicos caminos que se abrían ante la pundonorosa ambición de la juventud*”; afirmació que no feia precisament des de la nostàlgia.

Els anys passats entre la joventut del biografat i la seva mort, propera a la revolució dita la Gloriosa (1868), era tot un món per a un jove com Celestí Pujol. Educat al si d'una família que s'havia beneficiat dels efectes de la revolució liberal i de les desamortitzacions, pel seu pare Joaquim Pujol

¹¹ MAC-Gi/CM, lligall 1/2 (sessió del 23-06-1868).

¹² PUJOL, Celestino. *Biografía de Martín Matute*. Gerona: Imprenta de Tomàs Carreras, 1868.

¹³ <<http://www.bibliotecavirtualdeandalucia.es/catalogo/es/consulta/registro.cmd?id=1039259>> [consultat el 8-2-2020].

i Santo aquella Revolució havia suposat un fantàstic mitjà per a l'ascens social i per a l'enriquiment personal.¹⁴ Sens dubte, aquesta visió no devia ser compartit pel finat canonge, educat i forjat a l'ombra del clientelisme borbònic i del despotisme il·lustrat propis de la fase final de l'antic règim. Tot i això, a aquelles alçades, aquell món ja era una tènue boira en descomposició sota el sol de la inestable monarquia d'Isabel II.

Celestí Pujol inicia la seva biografia del difunt afirmant que aquest havia arribat, encara infant, als nou anys a Girona. Per tant, devia ser el mateix any 1790 en el qual va ser tonsurat. Feia quinze anys que el seu oncle José Pérez de Tobía havia arribat a la diòcesi en el seguici del bisbe Tomàs de Lorenzana (1775-1796),¹⁵ de qui esdevingué ben aviat el seu home de confiança, atès que li encarregà la secretaria de cambra, primer, i la vicaria general de la diòcesi pocs anys després.¹⁶ L'alt patronatge episcopal permeté l'accés de Pérez de Tobía a l'elitista món del capítol de la catedral, inicialment com a sagristà segon i, més tard, com a sagristà major (1790), una de les principals dignitats de la diòcesi i un dels beneficis millor retribuïts.¹⁷ Aquests itineraris no eren tan estranys en la Catalunya borbònica, en la qual ja no eren d'aplicació les ordenances de les constitucions catalanes que, fins a l'any 1714, havien prohibit que els "forasters" del Principat poguessin ocupar els beneficis eclesiàstics en les diòcesis del país. El "destí" del jove Martín Matute era, de la mà del seu oncle, el de fer fortuna en el món clerical gironí.

Matute estudià —d'acord amb el biògraf— les primeres lletres a Girona —no sabem si al seminari o bé en alguna preceptoria— i començà el cicle de filosofia al col·legi de Santa Anna dels escolapis a Mataró, on hi havia cursos homologats per la universitat de Cervera.¹⁸ Passat aquest temps, tornà

¹⁴ BUSCATÓ, Lluís, "Apunts per a una biografia de Joaquim Pujol i Santo: militar, funcionari, hisendat i col·leccionista d'antiguitats", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. LVI (2015), p. 278 i següents.

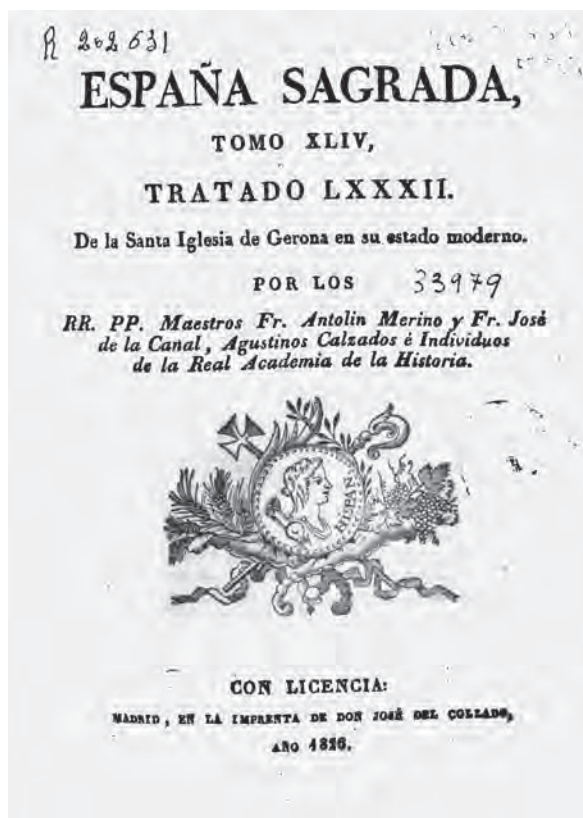
¹⁵ Els anys que farem constar, en el cas dels bisbes gironins, són els d'episcopat no de vida.

¹⁶ Una biografia de Pérez de Tobía, possiblement escrita pel seu nebot Martín, la trobem a MERINO, Antolín; CANAL, José de la. *España sagrada (Vol. XLIV)*. Madrid: José del Collado, 1826, p. 214-216.

¹⁷ ANÓNIM. *Guía del Estado Eclesiástico Seglar y Regular de España en Particular y de toda la Iglesia Católica en general para el año 1804*. Madrid: Imprenta Real, 1804, p. 217; MARQUÈS, Josep M., "Carreres dels col·laboradors dels bisbes de Girona, 1600-1774". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLI (2000), p. 127.

¹⁸ PEDEMONTE, Boventura. *Tres-cents anys d'escola pia a Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1984, p. 54.

Portada de volum XLIV de l'*España sagrada*, editada a Madrid l'any 1826, en què s'esmenta de manera especial la col·laboració oferta per Martín Matute.

encara al seminari conciliar per acabar els dos anys del cicle que li quedaven. Tot seguit començaria els estudis de teologia a la universitat de Cervera i continuaria a la universitat d'Osca, que tenia un cert prestigi a l'època, els estudis de Lleis i Cànon, fins a obtenir el doctorat.¹⁹ Els títols jurídics esdevindrien, si no uns requisits, uns mèrits importants de cara a entrar en un capítol catedralici i poder ocupar els principals càrrecs de govern de la diòcesi en els anys que vindrien.

¹⁹ Les facultats jurídiques (Lleis i Cànon) predominaven a la universitat sertoniana, amb gran nombre de càtedres i ben remunerades, i molts dels seus alumnes tingueren una carrera destacada tant en l'àmbit de la jurisprudència com d'alts funcionaris de l'Estat i de l'Església. LAHOZ FINESTRES, José Maria. "Un estudio sobre los graduados de la Universidad de Huesca". *Argensola*, núm. 115, 2005, p. 257-258

Tonsurat, com hem dit i si hem de fer cas a la biografia de Pujol, a la tendra edat de nou anys (força jove fins i tot per a l'època), l'estat clerical que se'n derivà era un requisit necessari per poder accedir al seu primer benefici, que esdevindria el seu mitjà de sosteniment fins a la seva definitiva ordenació en els ordes majors. Accedí a aquests amb el presbiterat, catorze anys més tard, quan acabà els estudis a Osca.²⁰ De fet, l'accés a aquests era un requisit necessari per accedir a una canongia vacant a la catedral, que aconseguí el mateix any 1804 prèvia presentació reial gràcies a la intercessió, òbviament, de la família però també gràcies als seus mèrits acadèmics. Completada, doncs, la carrera eclesiàstica amb la consecució dels ordes majors i un benefici d'acord amb l'estatus social i clientelar del nostre personatge, la canongia, començaria ben aviat el seu ascens dins la burocràcia eclesiàstica a l'ombra sempre del seu oncle, José Pérez de Tobía, que continuà de vicari general de la diòcesi en el pontificat posterior a Lorenzana, el del bisbe Juan Agapito Ramírez de Arellano (1798-1810) i, fins i tot, arribà a ser elegit bisbe, per bé que hi renuncià.²¹

L'esclat de la guerra del Francès el trobà, doncs, en un lloc destacat dins la família del bisbe de Girona, com a canonge que era i nebot del vicari general. La seva intervenció, doncs, durant els episodis bèl·lics dels setges napoleònics a Girona de 1808-1809 s'ha d'entendre dins d'aquesta posició preeminent, que el biògraf també ressalta com a cèlebre. Així, va rebre l'encàrrec de la Junta de Defensa local, juntament amb el també canonge Vicente Jiménez, de redactar un petit butlletí que començà a aparèixer amb motiu de l'inici el segon (pròpiament, primer) setge de la ciutat, el 20 de juliol de 1808. El butlletí, que es diria *Diario de Gerona*, tenia unes quatre pàgines (en alguna ocasió, fins a vuit), estava escrit en castellà i tenia com a principal objectiu el manteniment de la moral combativa entre els assetjats. El seu caràcter ideològic el resumia el lema "*religión, patria y rey*" de l'encapçalament, i ben aviat es convertiria en el diari de referència important per a altres publicacions de Catalunya i, fins de tot, Espanya.²²

²⁰ BARRIO, Maximiliano. "Sociología del alto clero en la España del siglo ilustrado". *Manuscrits*, núm. 20 (2000), p. 29-59. També, del mateix autor, una radiografia del sistema beneficional de l'Església hispànica del moment: BARRIO, Maximiliano. "El sistema beneficional en la España del siglo XVIII: Pervivencias y cambios". *Cuadernos deciochescos*, 2 (2001), p. 73-107.

²¹ MERINO; CANAL, *España sagrada...*, p. 214 .

²² GUILLAMET, Jaume. *Els orígens de la premsa a Catalunya: catàleg de periòdics antics (1641-1833)*. Barcelona: Arxiu Municipal de Barcelona, 2003, p. 346.

“*Órgano de la indomable firmeza de Álvarez*”²³ —com el defineix Pujol i Santo—, cessà el dia de la rendició, el dia 10 de desembre de 1809, quan havien aparegut 344 números.

Matute escapà de les represàlies gal·les pel seu bon coneixement de l’idioma francès. De fet, de seguida es posà a disposició de les noves autoritats napoleòniques i del bisbe. Aquest, el ja ancià Ramírez de Arellano, que no trigaria a morir, publicà durant la primera meitat de 1810 diverses pastorals en què demanava al clergat i als feligresos que deixessin les armes i juressin fidelitat al nou monarca napoleònic.²⁴ La mateixa actitud contemporitzadora seguí l’oncle de Matute, José Pérez de Tobía, vicari general de la diòcesi, convertit en l’home fort del Bisbat de Girona després de la mort del bisbe, el desembre de 1810.

Malgrat les sospites d’afrancesament que recaigueren, tant en ell com en el seu nebot, el fet és que el sistema de la Restauració no castigà, ans al contrari, l’elecció feta pels dos clergues. Així, Tobía cedí un lloc de vicari general al seu nebot el 22 de juliol de 1815, nomenat durant el curt pontificat del bisbe Pedro Valero. Situats al capdamunt de la jerarquia del Bisbat gironí, oncle i nebot escrigueren una contundent carta pastoral als feligresos que començava així: “*Hacemos saber que esta Nación se halla combatidá*” i que per això es feia necessari acudir “*con prontitud a su curación*”.²⁵ Es tractava, doncs, un dur al·legat antiliberal i de suport a la monarquia restaurada de Ferran VII. Al marge que el reaccionarisme dels promotors fos possiblement real, la pastoral també s’explicaria com una estratègia dels seus autors per fer-se perdonar les ambigüitats de la seva col·laboració durant l’ocupació napoleònica.

El càrrec li fou revalidat a Martín Matute l’any 1817, pel nou bisbe, l’aragonès Antonio de Allué (1817-1818), que no arribà a prendre possessió de

²³ Es referia a Mariano Álvarez de Castro (1749-1810), general governador de la plaça i corregiment de Girona durant el setge de Girona de 1809.

²⁴ RIERA FORTIANA, Enric. “El estamento eclesiástico catalán en la guerra de la Independencia”. *Pedralbes: Revista d’història moderna*, núm. 2 (1982), p. 226-227.

²⁵ *Nos los doctores D. Joseph Pérez de Tobía, Inquisidor honorario del Santo oficio de Barcelona, Sacristán Mayor y Canónigo de la Srta. Iglesia Catedral de Girona, y D. Martín Matute Canónigo de la misma, Vicarios Generales por su Ilustrísimo Cabildo de Señor es Canónigos, la Sede Episcopal vacante*. Girona: s.n., 19 de julio de 1816. (Biblioteca Diocesana de Girona, a partir d’ara BDG). Sobre aquest tema vegeu Antonio MOLINER. “El antiliberalisme eclesiástico en la primera restauració absolutista (1814-1820). *Hispania Nova*, núm. 3 (2003), sense paginar. Vegeu http://hispanianova.rediris.es/articulos/03_012.htm [consultada el dia 4/11/2020].

la diòcesi.²⁶ S'iniciava, així, una llarga etapa en què exercí com a número dos de la diòcesi, en companyia a vegades d'altres canonges com Jerónimo Velado (1827) o Manuel Hurtado (1833) i que no s'estroncaria fins a l'inici de la revolució liberal i les guerres carlines. El 1834, mesos després de la mort del rei Ferran VII i, per tant, d'inici de les hostilitats successòries, també morí el bisbe de Girona, Dionisio Castaño (1825-1834). Immediatament, l'inici governamental de les exclaustacions i de la desamortització, per part del govern de Madrid, trencà les relacions del regne amb la Santa Seu i la mitra gironina no es proveí durant més de deu anys. Llavors, el govern forçà l'elecció capitular del nou home fort del Bisbat durant els anys que succeïren: el canonge, d'origen biscaí, Juan Manuel Calleja (entorn del 1780, post 1848).²⁷ No és difícil sospitar que les autoritats de Madrid no es refiaven del clergat gironí, majoritàriament filocarlí, i que per això col·locaren un home de palla al capdavant de la diòcesi.

Amb la marxa del citat Calleja a principi de la dècada dels quaranta, promogut a la seu de Tarragona, Matute tornà a ser escollit vicari governador per designació, en aquest cas, del Capítol de Girona en seu vacant (1840). Des de 1833 era, també, el degà de la mateixa institució catedralícia. El càrrec de vicari general governador li va ser revalidat el 1845, arran del restabliment de relacions diplomàtiques entre la Santa Seu i els governs moderats de Madrid, aquest cop per nomenament del nou administrador apostòlic de la diòcesi, l'arquebisbe de Tarragona. Novament Matute era l'home fort de la diòcesi fins a l'arribada del nou bisbe, Florencio Lorente y Montón (1847-1862), dos anys més tard. Lorente el mantingué en el càrrec, almenys, fins ben entrada la dècada de 1850.²⁸ El 1852, amb la signatura del nou Concordat entre Espanya i la Santa Seu, que reconeixia finalment a la monarquia d'Isabel II, Matute va ser promogut també a la principal dignitat de la catedral, la d'ardiaca, que era de presentació reial.

Celestí Pujol, doncs, ressalta l'estreta vinculació del biografiat amb la seu gironina, que no volgué abandonar ni quan, esdevenint degà del seu capítol (1833), se'l dispensà de l'obligació de residència. Com el seu oncle anys abans, que havia renunciat a l'episcopat, Matute també renuncià en alguna ocasió a la seva promoció a una mitra per no haver d'abandonar la diòcesi.

²⁶ Antonio Allue y Sesse, <http://dbe.rah.es/biografias/58642/antonio-allue-y-sesse> [consultada el dia 4/11/2020].

²⁷ Juan Manuel Calleja <http://dbe.rah.es/biografias/83653/juan-manuel-calleja> [consultada el dia 6/11/2020].

²⁸ ADG G-174-02562; G-175-01491.

Malauradament, no tenim prou dades per saber quins interessos o motivacions dugueren Martín Matute a afeccionar-se a l'estudi de la història, però cal pensar que l'atracció per aquesta temàtica l'adquirí ben aviat, possiblement durant els seus anys de formació a les universitats de Cervera i Osca.²⁹ Tant és així que poc després de ser nomenat canonge, l'any 1804, ja exercia d'informador del *Viage literario a las iglesias de España* del religiós d'origen valencià Jaime Villanueva (1765-1824), que realitzava amb la col·laboració del seu germà Joaquín (1757-1837) sota la protecció règia.³⁰ Cal esmentar que aquest patronatge no responia únicament a interessos culturals, ans al contrari, s'ha d'emmarcar clarament dins de la política regalista endegada per la nova dinastia borbònica. L'origen d'aquesta provenia de la convicció que, a causa del desconeixement i de la ignorància, l'Església s'havia apoderat de nombrosos privilegis que no li corresponien.³¹ La monarquia, doncs, patrocinava les investigacions arxivístiques, les excavacions arqueològiques i els viatges literaris (entengui's culturals) que nombrosos erudits empraven per aquestes dates. En definitiva, l'objectiu principal, tot i que no explícitament declarat, era aprofitar aquestes investigacions per descobrir l'origen dels beneficis eclesiàstics i les regalies que anteriorment havien estat pròpies de la corona i, si era possible, recuperar-los.³² En contret, Jaime Villanueva passà per

²⁹ Malgrat que pels seus orígens i per la seva excessiva vinculació amb l'antic règim la Universitat de Cervera no ha gaudit de gaire bona premsa, no hem d'oblidar que bona part dels intel·lectuals catalans de principis del segle XIX, molts dels quals posaren les bases de la Renaixença, s'hi formaren intel·lectualment. Vegeu GODOY, Lina. "Cerverins il·lustres", dins de *La Universitat de Cervera*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014, p. 73 i següents.

³⁰ L'origen de l'obra data de l'any 1802 quan Joaquín Lorenzo projectà realitzar un treball sobre la història i els ritus de les antigues esglésies d'Espanya, que comptà amb la protecció del secretari d'estat Pedro Cevallos. Posteriorment, el projecte es veié ampliat amb aquells documents que fossin importants per a la història eclesiàstica espanyola. La protecció reial li vingué donada pel caràcter regalista de l'obra. La seva edició, però, es veié afectada pels esdeveniments polítics de l'època, d'aquí que entre 1803 i 1806 només es van publicar els sis primers volums, durant el Trienni els quatre següents i la resta, ja morts els autors, ho foren entre 1850 i 1852. Per a més informació vegeu RAMÍREZ, Germán. "El viaje literario de los hermanos Villanueva: trayectoria de un proyecto editorial", dins de *Placer e instrucción. Viajer os Valencianos por el siglo XVIII*. Alacant: Real Sociedad Económica de Amigos del País Valencià & Universidad de Alicante, 2008, p. 178 i següents.

³¹ CALLAHAN, William J. *Iglesia, poder y Sociedad en España, 1750-1874*. Madrid: Nerea, 1989, p. 11 i següents.

³² MORA, Gloria. *Historias de mármol. La arqueología clásica española en el siglo XVIII. Aespa XVIII*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1998, p. 42. I també: RUMEU, Antonio. *La Real Academia de la Historia*. Madrid: Real Academia de la Historia, 2001, p. 166 i següents.

Girona l'any 1807 per consultar els fons arxivístics del Bisbat, visita que fou ben rebuda —no sempre fou així— i comptà amb una immillorable col·laboració de les institucions eclesiàstiques de la ciutat, especialment del capítol de canonges.³³ Tot i que no se l'esmenta directament, per altres fonts sabem que Martín Matute hi col·laborà activament.³⁴ I, alguns anys després, actuà igualment en la recopilació de dades per a l'obra *España sagrada*,³⁵ l'edició de la qual havia estat represa després de la mort del seu iniciador, el frare agustí Enrique Florez (1702-1773) i del seu primer continuador, Manuel Risco (1735-1801), pels també agustinians José de la Canal (1768-1845) i Antolín Merino (1745-1830). En concret, en el volum XLIV, editat l'any 1826, en el pròleg, se l'esmenta elogiosament juntament amb el també canonge Manuel Hurtado.³⁶ Cal dir que José de la Canal visità Girona per consultar els seus arxius l'any 1817, quan Martín Matute no era encara corresponent de la Real Academia de la Historia (encara que en l'obra ja se'l cita com a tal, atès que es publicà anys després).³⁷ En conseqüència, cal deduir que fou precisament aquesta col·laboració allò que potencià el seu nomenament, el 3 de novembre de 1820. És a dir, bàsicament, aquest s'ha d'entendre com un honor concedit en premi a l'ajut ofert, però també com una necessitat de la Real Academia, que tot just

³³ "Uno de los cuerpos animados del buen deseo e ilustración que digo, es el muy ilustrado capítulo de la capitulo de la iglesia de Gerona el cual, enterado de mi objeto me franqueo todos los depósitos literarios, comisionando para que me asociase a su canónigo antiquior [entengui's "més antic"] Don Félix Rabal [?-1814], muy versado en la localidad de los archivos y en la historia de la iglesia". VILLANUEVA, Jaime. *Noticia del viage literario a las iglesias de España emprendido de orden del Rey. Escrito en 1814*. València: Imprenta de Esteván, 1820, p. 42. I també vegeu VILLANUEVA, Jaime. *Viage literario a las iglesias de España*. Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, Madrid, volum XII, p. 103.

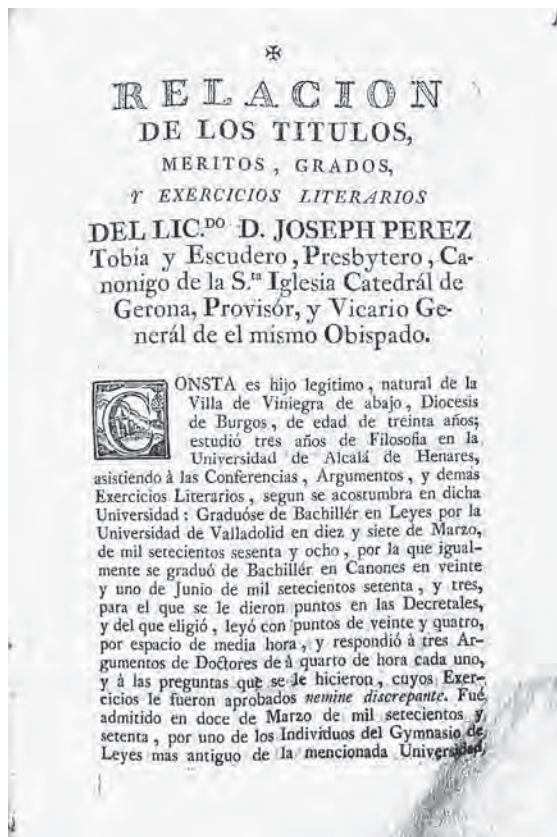
³⁴ SAINZ, Pedro. "Viaje erudito a Barbastro, Barcelona, Gerona y Vich". *Boletín de la Real Academia de la Historia*, tomo 24 (1894), p. 203.

³⁵ *España sagrada. Teatro geográfico-histórico de la Iglesia de España* fou una obra de historia eclesiàstica d'Espanya, d'una importància extraordinària pel volum de documents, notícies, il·lustracions i antiguitats que recopilà. Fou concebuda i en gran part redactada pel frare agustinà Enric Flórez i en gran part realitzada. Posteriorment, l'obra, sota patrocini reial, fou continuada per altres membres del mateix orde. La seva publicació s'inicià l'any 1747 i continuà, a batzegades, fins a la tercera dècada del segle següent.

³⁶ MERINO; CANAL, *España Sagrada...*, p. VI i VII.

³⁷ La figura de l'acadèmic corresponent fou creada el 23 de març de 1770 per a individus de mèrit residents fora de la Cort o a l'estranger. La primera regulació fou feta el 17 d'octubre de 1845 i fixà l'existència d'aquests, fins llavors no era obligatori, a totes les províncies. Sobre la visita, vegeu BATLLE, Lluís. "Fray José de la Canal, continuador de la España sagrada, obispo propuesto para la diócesis de Gerona". *Analecta sacra tarraconensia: Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, núm. 18 (1945), p. 219.

Fullet imprès, procedent de ADG, amb el *currículum vitae* de l'oncle de Martín Matute, José Pérez de Tobía.

es recuperava del tràngol que havia suposat la guerra del Francès i es trobava mancada de mitjans humans, tant per la mort de molts dels seus membres com per l'exili, interior i exterior, d'altres.³⁸ Posteriorment, no es nomenà cap més gironí fins a l'any 1829, quan ho fou el canonge de Sant Feliu Narcís Xifreu (1780-1847).³⁹ En agraïment pel seu nomenament Matute escrigué una llarga

³⁸ MAIER, Jorge. "Las antigüedades en la España de Fernando VII: de la anticuaría a la arqueología (1814-1833)". *Revista de Historiografía*, núm. 5 (2/2006), p. 101.

³⁹ Narcís Xifreu fou un destacat canonge de la col·legiata de Sant Feliu i un gran orador, raó per la qual fou elegit l'any 1814 per fer el sermó d'agraïment a la verge de Loreto pel retorn de Ferran VII, llegit a l'església del Carme davant de l'esmentat monarca. També fou examinador sinodial de Girona, director del seminari diocesà i de l'Escola Superior de Mestres. Fora de l'àmbit eclesiàstic fou membre fundador de la Sociedad de Amigos del País. També destacà pel seu interès per les antiguitats, raó per la qual fou nomenat membre corresponent de la Real Academia de la Historia. També fou un autor de poemes amb un cert prestigi, atès que seu era el que decorà el primer cenotafi d'Álvarez de Castro.

carta d'acceptació.⁴⁰ En ella, a més de donar les gràcies per l'honor rebut, s'oferia per investigar especialment la geografia antiga de la diòcesi de Girona i recollir dades històriques sobre els fets ocorreguts en aquest territori durant els regnats dels tres darrers monarques de la Casa d'Àustria. Malauradament, cal pensar que aquestes bones intencions quedaren en no res, atès que no tenim constància que emprenguéssin aquestes investigacions. Anys més tard, el 1832, la mateixa Acadèmia de la Història esmentava en una de les seves publicacions que no havia tornat a tenir cap més informació sobre l'afer.⁴¹ Tot i així sabem que continuà amb els seus estudis i col·laboracions en obres històriques i erudites. Per exemple, participà puntualment com a informador en la reedició de la *Crónica Universal de Cataluña*, del cronista Jeroni Pujades (1568-1635).⁴² En concret, en la transcripció i correcció d'una inscripció hebrea que Pujades citava.⁴³ Igualment, col·laborà com a informador en l'obra *Recuerdos y bellezas de España*, de Pau Piferrer (1818-1848). De fet, li feu de *cicerone* juntament amb el citat Narcís Xifreu, en una visita als mal anomenats Banyes Àrabs els quals, en trobar-se encabits dins d'un convent femení de clausura, d'altra manera no haurien pogut ser visitats.⁴⁴

DEFENSOR DEL PATRIMONI

Cap càrrec agrai més, afirma el seu biògraf, que el de vicepresident —*de facto*, president— de la CMG, a la qual es dedicà en cos i ànima durant els

⁴⁰ Arxiu de la Real Academia de la Historia (a partir d'ara ARAH), Secretaria, expedient de Martín Matute. Carta de Martín Matute adreçada a don diego Clemencín i Viñas, secretari de la institució del 23-11-1820.

⁴¹ ANÒNIM. *Memorias de la Real Academia de la Historia* (tom VII). Madrid: Imprenta de I. Sancha, 1832, p. VI i VII.

⁴² TORRENT, Rafael. "La crònica de J. Pujades". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 3 (1962), p. 53 i següents.

⁴³ "La figura la puso el Cronista; pero omitió la inscripción: y solamente señaló esta con tres líneas de rayitas en lugar de letras. Habiendo encargado a nuestro digno compañero en la Academia de la Historia el Ser. D. Martín Matute canónigo y Provisor de la santa iglesia de Gerona, que no sacara una copia exacta de la inscripción, nos avisa que en la cara de la urna que está a la vista no hay más que tres palabras hebreas, y que no parece que pudiesen haber tantas como refiere Pujades". Jerónimo Pujades. *Crónica universal del Principado de Cataluña* (tomo VIII). Barcelona: Imprenta de José Torner, 1832, p. 238.

⁴⁴ PIFERRER, Pau. *Recuerdos y bellezas de España*. Barcelona: Imprenta de Joaquín Verdagué, 1839, p. 178 (també se'l torna a esmentar a la p. 366, per corregir l'obra de Villanueva). I també sobre aquest tema vegeu BARRAL, Xavier. *Els Banyes "Àrabs" de Girona. Estudi sobre els banys públics i privats a les ciutats medievals*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2018, p. 22 i següents.

anys que seguiren al seu nomenament, el 1866, fins a la seva mort. Abans, però, ja havia desenvolupat actuacions relacionades amb la protecció del patrimoni gironí, moble i immoble. En primer lloc, tenim constància de la seva participació, l'any 1834, en la recentment fundada Sociedad de Amigos del País de Girona. Aquesta entitat estigué activa fins a l'any 1843 i, entre d'altres actuacions, promogué un primer intent d'iniciar excavacions arqueològiques a l'antiga ciutat grecoromana d'Empúries.⁴⁵ De fet, si hom repassa la seva nòmina de membres observem que els eclesiàstics gironins hi tingueren una presència més que destacada, atès que Manuel Hurtado en fou censor; Juan Manuel Calleja secretari; Narcís Puig de la Bellacasa —canonge de Sant Fèlix—, vicesecretari i Martín Matute i Narcís Xifreu, vocals.⁴⁶

Posteriorment, l'any 1840, tingué una destacada participació com a corresponent a Girona de la RAH, quan col·laborà en un dels primers intents d'inventariar els monuments de la província. En concret, l'actuació s'inicià com a conseqüència d'una reial ordre emesa el 3 de maig de 1840,⁴⁷ per la qual el govern de Madrid pretenia informar-se dels temples existents a la Nació que continguessin sepulcres de reis o personatges famosos, o que destaquessin per la seva bellesa. Davant d'aquesta petició el governador civil de Girona, Josep Soler,⁴⁸ es trobà amb el problema de com obeir-la. L'administració provincial no disposava en aquest moment de cap òrgan propi que el pogués assessorar i no calia ni plantejar-se que els municipis estiguessin capacitats per fer-ho. Enfrontat a aquest atzucac, doncs, era lògic que es veiés en la necessitat de sol·licitar ajut a l'administració eclesiàstica, que a la pràctica era l'única que disposava d'un capital humà mínimament format arreu del territori. En concret, el governador demanà ajut al ja esmentat Juan Manuel Calleja, en aquell moment governador eclesiàstic del Bisbat amb seu vacant.⁴⁹

⁴⁵ BUSCATÓ, *De l'antiquarisme a...*, p. 226. I també: OLIVERAS, Carme. "Els precedents d'una recerca. Una visió de l'Empordà". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 39 (2008), p. 35.

⁴⁶ ANÒNIM. *Memoria que publica la Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País en el centenario de su fundación*. Girona: Sociedad Económica de Amigos del País, 1935, p. 16.

⁴⁷ *Gaceta de Madrid* del 10/05/1840, p. 1 i *BOP* del 4-06-1840, p. 1.

⁴⁸ Josep Soler fou governador civil de maig a setembre de 1840 i visqué des d'aquest càrrec les darreres fuetades de la Primera Guerra Carlina, en un context d'interinitat durant el qual centrà la seva activitat administrativa en el control de les publicacions, en evitar el pas de possibles agents carlins per la província i en petits conflictes amb les autoritats eclesiàstiques. El seu govern finalitzà amb els aldarulls que portaren al nomenament com a regent de Baldomero Espartero, el setembre de 1840.

⁴⁹ Arxiu Diocesà de Girona (a partir d'ara ADG), Secretaria de Cambra i Govern, correspondència amb el Govern Civil, S-72/S-25 (ofici del governador civil al governador eclesiàstic, del 1-6-1840).

Aquest respongué el 15 de juliol amb un llarg informe en què es detallava que els elements més interessants que existien a la província (en aquest cas cal entendre Bisbat, atès que no són coincidents) eren el sepulcre de Ramon Berenguer III (1082-1131) i el de la comtessa Ermessenda (972-1057), a la catedral de Girona. A aquests calia sumar-hi altres tombes, que no detalla, situades a l'església de Sant Feliu i al convent de Sant Domènec. Pel que fa als edificis més destacats fora de la ciutat de Girona, esmentava el temple de Santa Maria de Castelló d'Empúries i el seu retaule, que, malgrat haver estat bàrbarament mutilat durant la guerra contra la Convenció francesa (més coneguda com a Guerra Gran, de 1793 a 1795), tenia encara un gran mèrit, així com algunes obres de valor que quedaven en diversos monestirs de la diòcesi com ara Ripoll, sense poder-ho precisar. Tanmateix, Calleja no es limità a fer una breu descripció dels sepulcres i monuments existents, sinó que també aprofità l'avinentsa per criticar la venda per a l'enderroc, per un preu irrisori, de l'església de l'antic convent gironí de Sant Francesc d'Assís.⁵⁰ Sobretot, lamentava que el temple no s'hagués destinat a parròquia del barri del Mercadal, malgrat que s'havia sol·licitat en diverses ocasions. No obstant això, aquestes peticions i els mèrits artístics de l'edifici havien aconseguit aturar momentàniament l'enderroc de l'església.⁵¹

Martín Matute també prengué cartes en aquest assumpte, paral·lelament però per una altra via diferent a l'emprada per Calleja. En concret, la seva intervenció vingué motivada per un ofici que li havia tramès la RAH el mes de maig i que rebé el 7 de juliol de 1840. En aquest escrit l'Academia li demanava que fes servir la seva influència perquè l'esmentada reial ordre no quedés en paper mullat, com es temia que podia passar. Ràpidament, posà fil a l'agulla i proposà al Bisbat que s'oficiés als capellans de les parròquies de la província perquè col·laboressin en l'actuació. Per tal d'agilitzar la feina feu una llarga i detallada llista dels objectes que caldria controlar, la qual

⁵⁰ El convent fou adquirit, el 10 de maig de 1840, per l'industrial cassanenc Joan Carbó en col·laboració amb altres industrials: Pau Bosch, comerciant de Barcelona, Joan Planas, fabricant de Girona i Marià Vicenç de Solius. El preu pagat fou de 201.075 rals. Vegeu CLARA, Josep. "De convent a Fàbrica: Can Barrau del carrer Nou". *Revista de Girona*, núm. 113 (1985), p. 24-27.

⁵¹ Barraquer i Roviralta recull la notícia que encara al juny de 1841 s'exceptuava de la venda l'església del monestir "*mientras no se allanen las dificultades promovidas por el Ministro de la gobernación fundada en la suntuosidad del templo y sepulcros notables que encierra*". Vegeu BARRAQUER i ROVIRALTA, Gaietà. *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX* Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1915-1917, (volum III), p. 543.

cosa mostra la seva gran cultura i interessos historiogràfics, ja que aquesta sobrepassà enormement les informacions sol·licitades per la reial ordre, com es pot observar de la lectura de l'ofici que transmeté al governador eclesiàstic, el citat Calleja, el 23 de juliol del mateix 1840:

Una relación de los sepulcros de Reyes, Infantes o Personajes celebres en la Historia de la Nación, o Provincia, con mas razón de los baxos [sic] relieves, inscripciones, u otras además de un trabajo prolixo [sic], y de mérito que les acompañen: de las pilas bautismales que por su materia, figuras y labores llamen la atención de los inteligentes: de las columnas, o pilastras que cómodamente puedan separarse, enteras o por trozos, y trasladarse, y de sus pedestales, frisos y cornisas que sean de merito: de las estatuas, imágenes, figuras, altares, medallones, escudos, carr os [...], inscripciones sepulcrales que se hallen en el recinto de la iglesia: de las ar quillas en que se guar den reliquias de Santos, custodias i otros objetos sagrados y piadosos de un trabajo precioso y particular: y generalmente de cualquier objeto que por su mérito artístico, singular, raro y notable, pueda interesar su conservación.⁵²

Matute era de l'opinió que la consulta no calia que fos general, atès que això complicaria enormement la seva realització, sinó que aconsellava que s'adrecés només a algunes parròquies. Concretament, a aquelles que posseïen edificis que destaquessin, com eren Banyoles, Besalú o Camprodon. Desgraciadament, els resultats de les seves recerques foren pobres. En l'actualitat, només es conserven dues respostes a l'Arxiu Diocesà, però tampoc hi ha constància que n'haguessin arribat més, una procedent de Besalú i l'altra de Camprodon; i cap de les dues aportà cap informació útil.⁵³

Finalment, un fet que a primer cop d'ull pot sobtar i que creiem necessari comentar és que Martín Matute, igual que Narcís Xifreu, mai no va col·laborar, si més no de manera oficial, amb cap de les entitats que endegaren la protecció dels edificis monumentals i l'estudi i recollida d'antiguitats. Parlem de la Diputación Arqueológica de Gerona⁵⁴ i de la primera etapa de

⁵² ADG, Secretaria de Cambra i Govern, comunicacions del Govern Civil, S-72/S-25 (ofici de Martín Matute al governador eclesiàstic, del 23-7-1840).

⁵³ BUSCATÓ, *De l'antiquarisme a...*, p. 187 i següents.

⁵⁴ BUSCATÓ, Lluís. "La Diputación Arqueológica de la Provincia de Gerona: erudición y arqueología en la primera mitad del siglo XIX". *Boletín de la Real Academia de la Historia*, núm. CCIX (2012), p. 263 i següents.

la CMG,⁵⁵ com sí ho feren altres eclesiàstics gironins, com el ja esmentat Manuel Hurtado, que col·laborà amb ambdues. La raó d'això, sens dubte, devia venir de la tibantor institucional existent entre les Reales Academias i aquestes entitats. Per entendre-ho, cal tenir present que les Academias foren pràcticament l'únic organisme administratiu que sobrevisqué a la fi de l'antic règim i, en conseqüència, estaven en el punt de mira del nou estat liberal, que creà i promocionà altres entitats —les ja esmentades— per fer-se càrrec d'unes funcions que originalment corresponien a les primeres. D'aquí que aquestes no les veiessin amb bons ulls i miressin, de mica en mica, de recuperar les competències usurpades. El conflicte finalitzà amb l'extinció de la Real Academia Española de Arqueología y Geografía del Príncipe Alfonso —de qui depenia la Diputación Arqueológica—, l'any 1868, i l'absorció de les comissions per les Reales Academias de la Historia i San Fernando.⁵⁶ Finalment, cal dir que, dins les estructures del Bisbat, Matute també fou membre de la Junta de Reparació de temples, teòricament l'òrgan encarregat de jutjar les propostes de restauració presentades per les parròquies. No obstant això, aquest organisme tingué un escàs impacte i una vida esmorteïda atès que des de la seva instal·lació, l'octubre de 1861, fins a la seva darrera reunió, el 29 de març de 1882 —ja mort Matute—, amb pocs feines tenim constància que es fessin vuit reunions.

COM A CONCLUSIÓ

El canonge riojà Martín Matute i Pérez de Tobía va deixar una empremta destacable a la ciutat i a la seva diòcesi d'adopció, Girona, on arribà el 1790 dut pel seu oncle, també prevere i canonge de la Seu, José Pérez de Tobía. A través d'aquestes breus pàgines hem pogut veure com el canonge Martín Matute, a l'ombra del seu oncle, feu una carrera meteòrica, fins a convertir-se en l'eclesiàstic de més poder i influència de la diòcesi durant la primera meitat

⁵⁵ LLORENS; PLANA; COSTA. *La comissió de monuments...*, p. 13 i següents.

⁵⁶ LÓPEZ, Miguel Ángel. "Las Comisiones Provinciales de Monumentos, Quijotes del pasado". *Pioneros de la arqueología en España Del siglo XVI a 1912* Alcalá de Henares: Museo arqueológico regional, 2004, p. 363-369; LÓPEZ, *Patrimonio. La lucha por...*, p. 224 i següents. I també: CALLE, Sònia. "La Academia perdida: La Real de Arqueología y Geografía del Príncipe Alfonso (1837-1869)". *Excavando papeles. Indagaciones arqueológicas en los archivos españoles*. Alcalá de Henares: AACHE Ediciones de Guadalajara, 2004, p. 143 i següents.

del segle XIX. Des d'aquesta posició visqué en primera línia la traumàtica fi de l'antic règim. Matute se'ns mostra, malgrat ser un home format en l'Església borbònica, com algú adaptable als canvis. Mostra d'això és que passés de ser un defensor abrandat de Girona durant els setges de les tropes napoleòniques a rebre acusacions d'afrancesament amb el retorn de Ferran VII, les quals no aconseguiren entorpir el seu ascens dins de l'administració diocesana, tal com ja havia fet el seu oncle. Certament, no podem obviar que Matute va ser un "afrancesat", però ho fou per conveniència i no per convicció, com sí ho seria el seu col·lega de capítol, Juan Manuel Calleja, personatge destacat, com ja hem vist, de la diòcesi durant la segona i tercera dècada d'aquest segle.

Com altres dignitats eclesiàstiques del seu moment, Matute cultivà el gust per les antiguitats i es preocupà per evitar o, si no era possible, minorar la destrucció de patrimoni de l'Església durant la revolució liberal. Alhora, col·laborà activament en diverses empreses culturals, en què deixà una important petjada. Malauradament, com succeí amb altres erudits de l'època, escrigué i intercanvià els seus coneixements amb altres estudiosos però no arribà a publicar les seves pròpies investigacions, que restaren inèdites i, en bona part, es perderen. D'aquí que només les coneguem per les citacions que en feren altres autors.

Quant a *La biografia de Martín Matute* de Celestí Pujol, cal dir que, a més de ser la primera, fou una de les principals publicacions que edità la Comissió de Monuments de Girona al llarg de la seva història. De fet, aquesta entitat va ser poc amant de publicar llibres, butlletins o opuscles per difondre les seves activitats o inquietuds, al contrari que altres comissions, possiblement pel fet que aquesta funció fou realitzada a partir de l'any 1876 per la *Revista de Gerona*, en què els membres de la Comissió publicaren molts dels seus treballs històrics.⁵⁷ Aquest, doncs, és un altre element que augmenta l'interès d'aquesta *Biografia*.

⁵⁷ Per a un llistat complet de les publicacions d'aquesta institució al llarg de la seva existència, vegeu LLORENS, Josep Maria; PLANA, Claudia; COSTA, Immaculada. *La comissió de monuments històrics i artístics de la província de Girona (1488-1981). Catàleg documental*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006, p. 41-43. Per exemple, la Comissió de Monuments de Badajoz, des dels seus inicis, donà una gran importància a l'edició d'obres cultes; malauradament, amb escàs èxit editorial. Vegeu ORTIZ, Pablo. *La quimera del libro. La Comisión de Monumentos de Badajoz y el patrimonio bibliográfico*. Badajoz: Centro de Estudios Extremeños & Diputación Provincial de Badajoz, 2013, p. 120 i següents. Sobre la citada revista vegeu NEGRE, Pelayo. "Los historiadores de la primitiva Revista de Gerona". *Revista de Girona*, núm. 75 (1976), p. 207-214.

TRANSCRIPCIÓ DEL TEXT

En transcriure el text de la *Biografía* s'ha optat per respectar l'original publicat com a fullet (també fou publicat al *BOP*, però no hem detectat cap diferència entre els dos texts). Tanmateix, per agilitar-ne la lectura, hem accentuat i puntuat allà on ens ha semblat necessari i hem ajuntat o separat paraules. D'altra banda, també s'han desenvolupat les abreviatures i s'ha assenyalat el número de pàgina original posant-lo en el text entre claudàtors. Finalment, s'ha fet notes allà on hem considerat necessari ampliar les informacions del text per fer-lo més entenedor, ja sigui mitjançant breus dades biogràfiques dels personatges esmentats o aportant informacions addicionals.

Comisión Provincial de Monumentos

En la sesión del 23 del corriente presidida por el M[uy] Il[ustr] e] S[eñor] Gobernador accidental José Ortega,⁵⁸ presentó el Sr. Vocal Secretario D. Celestino Pujol la biografía de D[on] Martín Matute, Vice-presidente que fue de esta Comisión, que oportunamente le encargara escribir la misma a propuesta de su Presidente el M[uy] Il[ustre] S[eñor] Gobernador D[on] Pedro Esteban Herrera.

Leído este trabajo y para perpetuar la memoria de tan ilustr e patricio, se acordó por unanimidad que vea la luz pública en el periódico oficial de la provincia⁵⁹ y que se impriman además cuatrocientos ejemplares para ser distribuidos entre las dos Reales Academias de la Historia y San Fernando, Comisiones de Monumentos del reino, Corporaciones y personas ilustradas; y con oficio acompañatorio se remita al Ayuntamiento de Viniegra de Abajo, provincia de Logroño, villa natural del biografiado [5]

Biografía de D[on] Martín Matute

Hijo del noble caballero D[on] Tomás Matute y de D[ona] Teresa Pérez y Escudero, nació D[on] Martín en la villa de Viniegra de Abajo de la actual provincia de Logroño, diócesis de Burgos, a los 18 días del mes de Julio de 1781. En una época en que la Iglesia, la toga o las armas eran los únicos caminos que se abrían ante la pundonorosa ambición de la juventud, los padres [6] de D[on] Martín optaron por

⁵⁸ Secretari del Govern Civil. Es feu càrrec interinament del càrrec de governador en cessar Pedro Esteban Herrera. Vegeu BOP del 31-07-1868.

⁵⁹ Fou publicat en el BOP el 29-06-1868, p. 4.

las letras, enviando a su hijo a Gerona a la temprana edad de nueve años, bajo la tutela de su tío D[on] José Pérez de Tobia, varón docto, de mucho aviso, dignidad de la Santa Iglesia Catedral de Gerona y renunciante después a la mitra.

Bajo tan buenos auspicios cursó D[on] Martín las primeras letras en Gerona y la filosofía en los escolapios de Mataró, ganando después en el seminario conciliar gerundenses dos años más de filosofía y habiendo obtenido en él un acto de mayor de física. Decidido por la carrera eclesiástica y habiéndole ya en el año 90 conferido la primera clerical tonsura el Ilustrísimo S[e]ñor D[on] Tomás de Lorenzana, después de un año de facultad mayor en Cervera, dejando esta universidad por la de Huesca, dedícase con asiduidad al estudio, ganando ventajosamente el bachillerato de leyes al fin del tercer año previo el examen del claustro pleno y siendo repasante⁶⁰ de dicha facultad; en la de cánones obtuvo sucesivamente los grados de bachiller, licenciado y doctor, los cuales le fueron concedidos con los honores y títulos que la universidad acostumbraba dar a los más beneméritos.

También en Huesca y en 1804 recibió en Febrero las cuatro primeras órdenes menores y el [6] subdiaconado, y el diaconado en Marzo. En el año anterior y último de sus estudios, fue presentado para una canongía de la Santa Iglesia Catedral de Gerona por muerte de D[on] Gerardo Gelpí de cuya prenda tomó posesión en 28 de Enero de 1804 confiriéndole el presbiterato con dispensa de edad en las temporadas del mes de Diciembre, el Ilustrísimo Obispo de Gerona S[e]ñor Arellano⁶¹.

Dióse muy luego a conocer D[on] Martín en su ciudad adoptiva y entre sus compañeros de Capítulo, siendo en 1805 nombrado Juez y Examinador Sinodal y en 1807 Síndico Capitular, tomando al propio tiempo parte en las grandes oscilaciones políticas de aquellos tiempos, señalándose como uno de los más decididos patriotas de la ciudad.

Prontamente debía D[on] Martín ocupar un sitio honoroso en una página inmarchitable.

Era llegada la hora en que la historia de la Madre y Patria debía narrar el heroico ardimiento de sus hijos en pro de una causa santa. La invasión Napoleónica se extendía ya por la península y Gerona inflamada en patriotismo, se preparó a la cruenta lucha de disputar al extranjero la integridad de su recinto. Contaba a la sazón 27 años el novel prebendado y obediente a la generosa inclinación de su carácter, más que a la propia conservación [7] pudo en él el deseo de figurar

⁶⁰ En el text original surt aquesta paraula, però creiem que es tracta d'un error (surt tant al text del fulllet com al del BOP) i volia dir "pasante".

⁶¹ Juan Agapito Ramírez de Arellano, bisbe de Girona (1799-1810).

en primera línea en la manifestación de sus sentimientos. —Esta es la página que más brilla en la historia de D[on] Martín Matute.— Joven, de claro y entusiasta juicio, cuando la defensa de los hogares ponía la espada en las manos de todos los sitiados, soldado en la muralla, clérigo en el hospital, obrero en la provisión de utensilios, D[on] Martín hizo también logro de su talento entrando a redactar el inmortal “Diario de Gerona”. Desde allí, logró ganar de la indomable firmeza de Álvarez, comunicaba a sus conciudadanos su vigoroso ardimiento, emulando al débil con el enaltecimiento de los fuertes y alentaba a las masas en los lúgubres días de hambre y de muerte con noticias de soñadas batallas ganadas por los españoles y publicando improvisados partes de convoyes atestados de víveres y acompañados de innumerables tropas que debían llegar en breve a la ciudad. Las páginas del “Diario de Gerona” llenas de fe, de ardor, de patriotismo, han inmortalizado los nombres de los beneméritos patricios que las escribieron.

Capitulada Gerona y ocupada la plaza por el enemigo, evitó D[on] Martín la emigración por su perfecto conocimiento de la lengua francesa, lo que no dejó de atraerle el encono de algunos rudos [8] patriotas que le señalaron con la nota de afrancesado. La intransigencia de la época y la calorosa pasión con que se medían las conductas más acrisoladas, aleccionó severamente a D[on] Martín de los acíbaes de la vida pública y ganoso de moverse tan solo dentro de los límites de su modestia, determinó con firmeza a dedicarse exclusivamente a su carrera y al cultivo de su inteligencia con el estudio de la Historia. Después y el año 15. Tan mohíno con los detractores como escrupuloso de su honra, mandó que se abriera información de su conducta certificando el Cabildo que siempre Matute sostuvo los fueros y los derechos de aquel ante los empleados franceses durante los cuatro años y meses que estuvieron rigiendo la ciudad.

Desde aquel entonces le vemos siendo el auxiliar y guía de todos los hombres científicos que llegaron a Gerona y afanoso rebuscador de datos históricos ignorados, no para gloria suya, sino por particular afición y para honrar plumas ajenas. En 1820 la Real Academia de la Historia premió tan nobles tareas admitiendo en su seno a D[on] Martín Matute en la clase de individuo correspondiente; y en el 21, la Academia Nacional de Sagrados cánones, liturgia, historia y disciplina eclesiástica⁶²

⁶² Es tracta d'una acadèmia jurídica, centrada en l'estudi del dret canònic. Fou fundada l'any 1757 amb caràcter privat per diversos sacerdots, amb el nom d'Academia de Sagrados Cánones Eclesiásticos de San Juan Nepomuceno; posteriorment, l'any 1772, passà a anomenar-se Real Academia de Sagrados Cánones, Liturgia, Historia y Disciplina Eclesiástica de San Isidoro. Fou suspesa l'any 1844 i dissolta el 1847. Vegeu PAU, Antonio. “Los escudos de la Real Academia de Jurisprudencia y legislación”. *Anales de la Real Academia Matritense de Heráldica y Genealogía*, núm. 9 (2005-2006), p. 495.

le nombró su corresponsal [9].

Una de sus más relevantes glorias literarias fue el importante auxilio que prestó a sus amigos los R[everendos] PP[adres] M[arianos] F[ray] Antolín Merino y F[ray] José de la Canal, ilustrados continuadores de “La España Sagrada”, acopiando para su inestimable obra multitud de datos acerca la historia eclesiástica de Gerona que tanto brilla en los tomos 43, 44 y 45. El prólogo de cada uno de ellos y en especial el del 44 pág[ina] 6, nos dan conocimiento del envidiable concepto que D[on] Martín Matute se había abierto ante la Real Academia, inteligencia ya reconocida anteriormente en sus relaciones científicas con el P[adre] Fr[ay] Jaime Villanueva, autor del “Viage literario a las iglesias de España”. Hoy que los archivos de los conventos han perecido víctimas la mayor parte de la desatentada exacerbación de las masas,⁶³ cumple al amante de la historia de Gerona enaltecer el noble esfuerzo de aquellos que desenterrando documentos que escondiera un archivo, supieron ofrecerlos al conocimiento de todos revelándolos a la imprenta.

Varios son los honorables nombramientos que desde el año de 1815 continúan apareciendo en las hojas de méritos de D[on] Martín Matute. —Reseñaremos solamente los más principales—. En 1815 (julio 22) por el Ilustrísimo S[eñor] —Pedro Valero⁶⁴ fue [10] nombrado Vicario General Gobernador de este obispado. En el mismo año (Agosto 28) por muerte del S[eñor] Valero fue nombrado por el Cabildo, Vicario General para lo contencioso sede vacante. En 1817 (26 de junio) el Ilustrísimo S[eñor] D[on] Pedro Allue⁶⁵ le nombró Vicario General Gobernador y habiendo hecho dicho Señor renuncia del obispado en 1 de Octubre de 1818. El Cabildo nombró a Matute para lo contencioso en la sede vacante. En 1825 fue nombrado Vicario General Gobernador por el Ilustrísimo S[eñor] D[on] Dionisio Castaño y Bermúdez.⁶⁶ En 1826 se le nombró Juez-subdelegado de la Santa Cruzada en este obispado. En 1840 volvió por repetida vez a ser Vicario General para lo contencioso, nombrado por el Cabildo sede vacante.

Antes y en 1833 por defunción de su compañero D[on] Gerónimo Velado,

⁶³ No deixa de ser curiós, però no estrany ni poc habitual, aquest comentari de Celestí Pujol, quan tenim present que el seu pare, fins a la derrota de la Jamància i la instauració dels moderats al poder fou conegut com un liberal arrauxat que participà activament en les lluites de l'època. Alhora, també fonamentà la seva fortuna en la compra de béns nacionals procedents de la desamortització eclesiàstica. BUSCATÓ, “Apunts per a...”, p. 297 i següents.

⁶⁴ Pedro Valero, bisbe de Girona l'any 1815.

⁶⁵ Antonio de Allué i Sesse, bisbe de Girona del 1817 a 1818. Cal entendre que al text hi hagué un error de transcripció, atès que hi apareix com a Pedro.

⁶⁶ Dionisio Castaño y Bermúdez, bisbe de Girona, 1825-1834.

canónigo, sacristán segundo de la S[an]ta iglesia de Gerona, quedó D[on] Martín presidente del Cabildo (Antiquior) (1)⁶⁷ y por lo tanto dispensado de residencia, privilegio de que no quiso usar. Jamás acarició la idea de apartarse de la querida iglesia de su ciudad adoptiva ya que nada ambicionaba fuera de ella. Gerona encarnaba [11] para el ilustrado Matute el recuerdo de sus glorias y conocido es por todos el santo entusiasmo de los campeones de nuestra independencia. El no haber llegado D[on] Martín a tomar asiento en una silla episcopal débese sin duda, aparte de sus modestas aspiraciones, al haberse opuesto tenazmente a dejar Gerona; prueba de ello es, el deanato de Urgel que renunció.

En 1845 (17 de abril) el S[e]ñor Arzobispo de Tarragona como a administrador apostólico de este obispado, le nombró Gobernador de la mitra, cuyo cargo desempeñó hasta May de 1848 en que tomó posesión el Ilustrísimo S[e]ñor D[on] Florencio Lorente⁶⁸, despachando D[on] Martín como Gobernador en las ausencias del propietario, durante el último Pontificado.

En 1852 al ponerse en planta el Concordato de 1851 y en arreglo del personal, fue nombrado Arcediano titular de la S[an]ta Iglesia de Gerona. En 1853 obtuvo el nombramiento de vocal de la Junta provincial de Beneficiencia; y también en el mismo año como a insignificante premio a sus dilatados servicios, fue agraciado con la encomienda de la Real orden Americana de Isabel la Católica.

Al cumplimentarse en Gerona el Real decreto de 24 de noviembre de 1865 relativo a la reorganización [12] de la Comisiones provinciales de Monumentos, recayó la vice-Presidencia en la persona ilustre de D[on] Martín Matute. Jamás obtuvo el decano de los correspondientes de la Real Academia de la Historia cargo alguno que fuera más de su agrado ni que se adaptara mejor a sus inclinaciones. Velar por la conservación de los Monumentos de la provincia cuya historia venía él estudiando desde principios de este siglo, era coronar sus estudios a colmo de su ambición. Solo así se explica el celo con que asistió a todas las sesiones celebradas en más de tres años, el calor con que sostuvo siempre la dignidad y fueros de la Comisión, siendo también de los primeros en dar de su particular bolsillo para las obras del Museo provincial, las cantidades que votara con sus compañeros por lo exiguo del presupuesto de esta Comisión.⁶⁹

Hoy figuraba Matute en la primera línea entre los pocos veteranos que nos

⁶⁷ El Antiquior según práctica de la S[an]ta Iglesia de Gerona goza de los derechos de jubilación y está dispensado de residencia (aquesta és l'única nota a peu de text original del treball).

⁶⁸ Florencio Lorente Montón, bisbe de Girona de 1847 a 1862.

⁶⁹ MAC-Gi/CM, lligall 1/2 (sessió del 6-12-1867 i 15-02-1868).

quedan de la guerra de nuestra Independencia, ostentando sobre su pecho la gloriosa cruz del inmortal sitio de Gerona de 1809. Su cuerpo encorvado al peso de los años, conservaba aun el juvenil aliento para resistir las fatigas del estudio, y era tanto en D[on] Martín, que abandonando por conocida, la Historia patria compilada, encerrábase con fruición en su aposento [13] para sumergirse en el océano de los documentos de Indias, que un año antes de su muerte privaban en su afición y ciertamente que no era en balde.⁷⁰

Anciano venerable, sacerdote ejemplar, de copiosa erudición y sólida doctrina, solícito compañero y entusiasta por la Comisión de Monumentos fue D[on] Martín Matute. A la avanzada edad de 87 años y el día 4 de marzo de 1868 abandonó este suelo partiendo a una vida más duradera, dejando en esta Comisión provincial un vacío irreparable y un indeleble recuerdo.

Celestino Pujol y Santo de Camps

[Recepció de l'article: 9-3-2021]

[Acceptació de l'article: 18-5-2021]

⁷⁰ Com ja s'ha esmentat desconeixem a quina investigació va destinar els seus darrers dies Martín Matute, atès que no va publicar res sobre el tema i el seu arxiu personal no s'ha conservat. Hem consultat a l'ADG i ens han confirmat que no es conserva cap fons documental al seu nom. Únicament, a la biblioteca diocesana, es conserven alguns llibres de la seva biblioteca, però no consta si hi arribaren per donació seva o foren recollits a la seva mort. Vegeu BABURÉS, Joan. "Incunables a la biblioteca del Seminari". *Revista de Girona*, núm. 111 (1985), p. 47.